

ВИЩА ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА ТА ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: 80-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ (ПОВІДОМЛЕННЯ ПЕРШЕ)

Свістельник І. Р.

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті досліджується специфіка розвитку інформаційного забезпечення вищої фізкультурної освіти у 80-х рр. ХХ ст. Показано, що початок 80-х років характеризувався активним формуванням системи наукової інформації. Розвиток інформаційного забезпечення на цьому етапі передбачав удосконалення форм доведення інформації до професійно-педагогічних кадрів і підвищення оперативності інформаційної діяльності.

Ключові слова: вища фізкультурна освіта, інформаційне забезпечення.

Постановка проблеми. Попередні роки виявили проблеми в організації централізованого збору наукової інформації, вибору технічних засобів зберігання та інформаційного пошуку, аналітико-синтетичної обробки наукової інформації, розмноження та розповсюдження інформаційних матеріалів. З огляду на різноманітність джерел інформації в галузі фізичної культури і спорту (періодичні видання, книги, монографії тощо) та неефективність їх використання стала очевидною потреба створення системи наукової інформації та відповідного інформаційного забезпечення. Процес формування такої системи триває і досі.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Робота виконана згідно плану наукових досліджень Львівського державного університету фізичної культури.

Мета дослідження — дослідити специфіку розвитку інформаційного забезпечення вищої фізкультурної освіти у 80-х рр. ХХ ст.

Матеріали дослідження. На початку 80-х років почала активно формуватися система наукової інформації галузі фізичної культури і спорту. Поштовх цьому дало засідання президії Наукової ради Спорткомітету СРСР, де вирішувалися питання розвитку науки. Мета роботи Наукової ради полягала у визначенні стратегії науково-дослідної роботи, виявленні найбільш актуальних наукових тем та розгляді перспективних наукових розробок. Вперше було розглянуто проблему інформаційного забезпечення галузі та проект створення системи науково-технічної інформації з фізичної культури і спорту (СНТІ-ФіС). Уже тоді було констатовано, що в державі відсутня система наукової галузевої інформації, немає центрального галузевого органу, який би здійснював функції її накопичення, опра-

цювання, систематизацію, збереження та розповсюдження; відсутнє систематичне інформаційне забезпечення вчених, фахівців усіх категорій і рівнів у режимі вибіркового розповсюдження інформації та диференційованого її надання; цілком відсутня система аналітико-синтетичної обробки поточної та ретроспективної інформації (систематизації); не здійснюється інформаційний супровід науково-дослідної діяльності, відсутній зворотний зв'язок між виробниками інформації та її користувачами, не приділяється увага вивченню впливу інформаційних ресурсів на фахівців спорту. Вперше було визначено, що процес користування інформацією та самі джерела інформації ніхто не аналізує, не вивчають інформаційні запити науковців, не досліджують кількісні показники дієвості інформаційного забезпечення, не узагальнюють його форми та методи, не вивчають канали отримання потрібної інформації, не обґрунтовують необхідність оцінки інформативності галузевих інформаційних ресурсів з точки зору їх актуальності, доступності, новизни. Інформаційні служби галузі, зокрема науково-дослідні інститути, бібліотеки ВНЗ фізкультурного профілю, лабораторії, методичні кабінети, не спроможні у сучасних умовах комплексно вирішувати актуальні завдання наукового інформування. Отже, постійно відчувається брак інформації медико-біологічної, педагогічної та психологічної спрямованості. У зв'язку з цим президія Наукової ради розглянула проект створення СНТІ-ФіС і прийняла рішення, згідно з яким інформаційне забезпечення галузі було визнано одним з головних напрямків підвищення рівня розвитку фізичної культури та спорту [1].

Передбачалося, що система інформаційного забезпечення буде мати всесоюзні та регіонально-республіканські інформаційні органи, які функціонуватимуть у науково-дослідних інститутах і ВНЗ фізкультурного профілю. Для покращення інфор-

маційного забезпечення Наукова рада рекомендувала вдосконалити форми доведення інформації до професійно-педагогічних кадрів і підвищувати оперативність інформаційної діяльності. Система інформації мала функціонувати у двох напрямках: виявлення запитів фахівців на інформацію і розвиток інформаційної бази за рахунок збільшення видів інформаційних джерел, коштів на їх придбання для бібліотек ВНЗ фізкультурного профілю та збільшення інформаційних каналів передачі інформації. Найбільшу увагу планували приділяти організації інформації, техніці її накопичення, збереження, опрацювання та надання у користування.

1980 року Спорткомітет СРСР видав наказ, яким зобов'язав Всесоюзний науково-дослідний інститут фізичної культури (ВНДІФК) у Москві створити центральну галузеву службу інформації фізичної культури та спорту (ЦГСИ-ФіС). Планувалося, що введення в дію єдиної галузевої системи інформування здійснюватиметься на основі галузевої автоматизованої системи. На першому етапі до неї увійшли лабораторія досліджень та розробки науково-технічної інформації «Спорт», відділ зарубіжного спорту та наукова бібліотека ВНДІФК. Від самого початку існування ЦГСИ-ФіС обробляла та аналізувала матеріали вітчизняних і зарубіжних джерел, пов'язаних з науково-дослідною тематикою ВНДІФК, видавала матеріали відділу зарубіжного спорту (бюлетені з методичного та наукового забезпечення фізичної культури і спорту та реферативні бюлетені), каталоги та інші інформаційні матеріали зі спортивних видань. Згодом служба вдалася до видання оглядових матеріалів та експрес-інформацій про підготовку вітчизняних і зарубіжних спортсменів, а з часом розширила зміст науково-технічного реферативного збірника (включила нові серії з масових форм та організації фізичної культури і підготовки кадрів, теорії фізичної культури та спорту і методичних основ видів спорту). Джерельною базою цих матеріалів була вітчизняна література та неопубліковані інформаційні матеріали, які готували для цього збірника у спортивних організаціях та редакціях. Користувачами центральної галузевої служби інформації фізичної культури та спорту при ВНДІФК ставали фахівці з різних спортивних організацій, спорткомітетів союзних республік, навчальних і науково-дослідних інститутів фізичної культури, ДЮСШ, шкіл вищої спортивної майстерності, баз олімпійської підготовки, редакції спортивних газет та журналів. З часом планувалося вдосконалити форми інформаційного забезпечення користувачів: накопичувати списки замовників інформації, групувати їх за індивідуальними запитамі (у режимі вибіркового розповсюдження інформації) та змінити форми інформаційного обслуговування: інформацію подавати на основі

розробленої автоматизованої інформаційно-пошукової системи, яка мала складатися з окремих підсистем — зарубіжні джерела, галузева та міжгалузева інформація. Метою кожної з підсистем було створення і накопичення централізованого галузевого автоматизованого банку даних реферативної та анованої інформації (АБД) з вищевказаних джерел і видів, створення та накопичення єдиного централізовано-децентралізованого галузевого фонду першоджерел, а також оперативне (з використанням електронно-обчислювальної техніки) надання цієї інформації фахівцям незалежно від їх відомчого підпорядкування. Автоматизовану інформаційно-пошукову систему мали створити у ВНДІФК разом із Всесоюзним науково-дослідним проектним інститутом «Спорт» на базі сучасної електронно-обчислювальної техніки. Подальший розвиток ЦГСИ-ФіС передбачав залучення до роботи науково-дослідних інститутів фізичної культури та ВНЗ фізкультурного профілю для розширення інформаційного забезпечення, охоплення якомога більшої кількості джерел інформації та користувачів. Вперше у цей період з'являється розуміння того, що ефективність інформаційного забезпечення залежить від багатьох чинників, серед яких провідну роль відіграватимуть саме інформаційні ресурси, зокрема їх накопичення у навчальних закладах вищої фізкультурної освіти.

Вирішенню окреслених питань сприяла й продукція видавництва «Фізкультура и спорт», обсяги галузевого інформаційного ресурсу якого сягали 8 млн одиниць. Широко розповсюдженою була фізкультурно-спортивна періодика — газети та журнали, які пропагували досягнення фізичної культури і спорту, були засобом оперативного поширення масової інформації хронікально-документального, агітаційно-пропагандистського, навчально-методичного, науково-теоретичного характеру.

1982 року Спорткомітет СРСР перевіряв діяльність п'яти аспірантур, чотирьох спеціалізованих рад із захисту дисертацій та шести інститутів фізичної культури. Було виявлено, що наукові дослідження в галузі не охоплюють весь комплекс наявних проблем, зокрема недостатньо дисертаційних досліджень з методологічних проблем психології та педагогіки спорту, домінує інтерес до вивчення видів спорту (гімнастики, спортивних ігор), але малодослідженими залишаються вітрильний, кінний спорт та фігурне катання. До недоліків зараховано нерівномірність розвитку наукових досліджень за регіонами країни й недостатність висвітлення у статтях результатів дисертаційних досліджень. Разом з тим було вказано, що в галузі фізичної культури і спорту необхідно здійснювати не тільки прикладні, але й фундаментальні наукові дослідження, використовуючи сучасні досягнення науки

і техніки, активно застосовуючи передовий вітчизняний та зарубіжний досвід. Наукові заклади та ВНЗ фізкультурного профілю, за висновками перевірки, недостатньо глибоко та повно займаються вивченням проблем сільського фізкультурного руху, вимагає покращення та вдосконалення стиль і методи роботи спорткомітету, організація пропаганди фізичної культури та спорту в умовах агропромислового комплексу, програмно-методичне забезпечення сільського фізкультурного руху. Того ж року на засіданні президії Наукової ради Комітету з фізичної культури та спорту при Раді Міністрів СРСР було констатовано, що в країні розгорнуто цілеспрямовані наукові дослідження з масової фізичної культури. У зв'язку з цим переглянуто плани науково-дослідних робіт і значно розширено тематику досліджень: до кола наукових інтересів увійшли питання фізкультурно-оздоровчої роботи, підвищення працездатності населення, формування моральних якостей, виховання здорового покоління [2].

У 1982 році підготовку кадрів для галузі здійснювали вже 27 інститутів фізичної культури, 25 технікумів та 35 факультетів фізичного виховання університетів і педагогічних ВНЗ, 73 відділення фізичного виховання педагогічних училищ [3]. Головною проблемою та умовами забезпечення високого рівня підготовки стає подальша модернізація матеріально-технічної бази інститутів фізичної культури та створення належних умов для науково-дослідної роботи. Вперше на базі Краснодарського державного інституту фізичної культури створюється спеціалізована лабораторія для психодіагностичного дослідження спортсменів, укомплектована шістьма уніфікованими комплексними установками [4].

У цей час науково-теоретичний журнал «Теория и практика физической культуры» проводить низку круглих столів з проблем фізичної культури і спорту. У цих заходах, зокрема, висвітлювали різні аспекти біомеханіки, сучасні проблеми соціології у масовій фізичній культурі. Велику роль відводили засобам масової інформації (пресі, радіо, телебаченню) як найбільш авторитетним джерелам у пропаганді фізичної культури і спорту та формуванні громадської думки, які популяризують нові форми фізичного виховання, висвітлюють питання впровадження фізичної культури у побут населення.

1982 року виходить постанова щодо покращення масовості фізичної культури та спорту, в якій чітко визначають місце пропаганди фізичної культури і спорту. У постанові зазначено, що пропаганда не повинна зводитися лише до оглядів різних змагань (преса, радіо і телебачення немало місця надають для висвітлення спортивних тем), захоплюватися голами, очками та секундами, надмірно

інформатизувати певний вид спорту, зокрема футбол, що призводить до тематичної незбалансованості інформаційного матеріалу, а глибоко, на основі наукового аналізу впливати інформаційними матеріалами на формування потреби займатися фізичними вправами різних категорій населення, подавати конкретні рекомендації. Метод переконання, спрямований на формування в людини усвідомленої необхідності займатися активними фізичними вправами, має пронизувати кожний інформаційний матеріал, статтю, публікацію. Поряд із методом переконання засоби масової інформації повинні застосовувати методи впливу та наслідування: блискучі виступи спортсменів на змаганнях різних рівнів мають викликати гордість і бажання молоді займатися спортом. Вищевказана постанова торкнулася й роботи спеціалізованого видавництва «Физкультура и спорт». Було зауважено, що у видавництві надзвичайно мало виходить книг для масового читача про індивідуальні та групові форми фізкультурно-оздоровчих занять, методичної літератури для колективів фізичної культури, навчальної — для ВНЗ фізкультурного профілю, малоформатних самовчителів з видів спорту для людей різного віку та професій.

1983 року актуальними стають питання розвитку і підготовки кадрів для туризму як одного з масових та доступних засобів фізичного вдосконалення. У ВНЗ фізкультурного профілю вперше в навчальний процес вводять навчальну дисципліну «Туризм та методика викладання» для підготовки фахівців таких кваліфікацій, як «викладач фізичної культури» та «викладач — організатор фізкультурно-оздоровчої роботи і туризму». З 1983/1984 навчального року в усіх інститутах фізичної культури розпочинається підготовка фахівців з масової фізкультурно-оздоровчої роботи та туризму. Введено спеціалізацію «викладач-організатор фізкультурно-оздоровчої роботи і туризму» з трьома дисциплінами спеціалізації: організація масової фізкультурно-оздоровчої роботи і туризму, методика окремих видів організаційно-масової роботи з фізичної культури та спорту, методика масової фізкультурно-оздоровчої роботи. Передбачалося, що вдосконаленню фахівців нового спрямування буде сприяти широке використання нетрадиційних для інститутів фізичної культури методів навчання (ділових ігор, аналізу конкретних ситуацій, навчально-наукової роботи студентів) та відповідне інформаційне забезпечення: підручники, навчальні посібники, необхідна методична література. Згодом з'явився перший підручник з туризму «Туризм и спортивное ориентирование» (автори Г.І.Ганопольський, Б.Я.Безносиков, В.Г.Булатов, 1987).

Уперше було звернено увагу на проблему покращення підготовки спортивних споруд до змагань та

виробництва необхідного студентам ВНЗ фізкультурного профілю інвентарю й обладнання масового користування.

У середині 80-х років постає завдання збільшення частки практичних, прикладних досліджень. На перші позиції в тематиці наукових досліджень виходять питання комплексного і системного вивчення методики фізичного виховання та спорту. Наукові дослідження, які відповідають на питання «що» і «чому», не влаштовують галузь фізичної культури та спорту, яка чекала відповіді на запитання «як треба робити» з кінцевим результатом у вигляді створеної конкретної методики підготовки та технологією її реалізації на практиці у кожному дослідженні [5]. Значну увагу приділяють висвітленню клінічних проблем спортивної медицини, розробці найбільш перспективних напрямків, пов'язаних із вирішенням першочергових завдань для теорії та практики спорту, проблемам використання сучасних методик молекулярної біології, біофізики, біохімії, цитохімії, молекулярної генетики, електронної мікроскопії; питанням підвищення працездатності та її відновлення після тренувальних та змагальних навантажень, властивих сучасному спорту; проведенню педагогічних експериментів, спрямованих на розробку якісно нових методик. Предметом особливої уваги мали стати методика спортивного тренування, вивчення та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду підготовки висококваліфікованих спортсменів, питання дитячого, юнацького та жіночого спорту, а також наукові напрями, пов'язані з розробкою методів математичного моделювання й аналізу. Принциповою була позиція щодо необхідності змінити вимоги до процесу впровадження результатів наукових досліджень у практику. Зростали й вимоги до інформаційного забезпечення, яке мало стати логічним наслідком теоретичних і прикладних досліджень.

Висновки

Початок 80-х років характеризувався активним формуванням системи наукової інформації. Розвиток інформаційного забезпечення на цьому етапі передбачав удосконалення форм доведення інформації до професійно-педагогічних кадрів і підвищення оперативності інформаційної діяльності на базі створеної центральної галузевої служби інформації фізичної культури та спорту при Всесоюзному науково-дослідному інституті фізичної культури.

Водночас актуальними стають питання розвитку і підготовки кадрів для туризму як одного з масових та доступних засобів фізичного вдосконалення та внесення змін у процес впровадження результатів наукових досліджень у практику.

Список літератури

1. *О работе* Научного совета Спорткомитета СССР // Научно-спортивный вестник. — 1979. — № 1. — С. 36.
2. *Распространять* научное мировоззрение среди широких масс трудящихся // Теория и практика физической культуры. — 1982. — № 2. — С. 2.
3. *Конокотин Э. О.* Физическую культуру и спорт — народу / *Е. О. Конокотин* // Теория и практика физической культуры. — 1982. — № 3. — С. 55.
4. *Специализированная* лаборатория для учебно-исследовательской работы студентов и психодиагностического обследования спортсменов // Теория и практика физической культуры. — 1982. — № 4. — С. 48—49.
5. *Абсалямов Т. М.* Перспективы развития спортивной науки в СССР / *Т. М. Абсалямов, С. М. Вайцеховский* // Теория и практика физической культуры. — 1985. — № 1. — С. 2—3.

Надійшла до редакції 10.01.2010 р.

Свистельник И. Р. Высшее физкультурное образование и его информационное обеспечение: 80-е годы XX века (сообщение первое).

В статье исследована специфика развития информационного обеспечения высшего физкультурного образования в 80-е годы XX века. Показано, что начало 80-х годов характеризуется активным формированием системы научной информации. Развитие информационного обеспечения на этом этапе предусматривало усовершенствование форм информирования профессионально-педагогических кадров и повышения оперативности информационной деятельности.

Ключевые слова: высшее физкультурное образование, информационное обеспечение.

Svistelnyk I. R. Higher physical culture education and its information maintenance : the 80 years of the XX centuries (first announcement).

In the article is investigated the specificity of the development of information maintenance of higher physical culture education in the 80th years of the XXet. There is shown that the beginning of the 80th years is characterized of active formation of the scientific information system. The development of information maintenance on this stage provided the improvement of informing professional-pedagogical staff forms and increasing operability of information activity.

Key words: higher physical culture education, information maintenance.